

INTERPRETATION OF THE HISTORICAL CONTEXT, HUMAN RELATIONSHIPS, AND TRAGIC FATES IN THE NOVEL

“O‘TGAN KUNLAR” BY ABDULLA QODIRIY

Jo‘rayev Habibullo

Professor, Doctor of Philological Sciences Fergana State University

Turg‘unova Sevinchbonu

3rd-year Student, Faculty of Philology Fergana State University

Abstract. *This article examines the creation history, plot, compositional structure, system of characters, and the socio-political issues reflected in Abdulla Qodiriy’s novel “O‘tgan kunlar”. Through the characters of the novel, the complex processes of 19th-century Turkestan society are deeply analyzed, especially issues related to family, marriage, the fate of women, and ideas of modernization. In addition, the artistic features of the work and its significance in the present day are also considered on a scientific basis.*

Key words: *novel, realism, love, tragic fate, social issues, women’s fate, polygamy, Uzbek literature.*

ABDULLA QODIRIYNING “O‘TGAN KUNLAR” ROMANIDA TARIXIY MUHIT, INSONIY MUNOSABATLAR VA FOJIAVIY TAQDIRLAR TALQINI

Jo‘rayev Habibullo

FarDU professori, filologiya fanlari doktori

Turg‘unova Sevinchbonu

Farg‘ona davlat universiteti Filologiya fakulteti 3-kurs talabasi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Abdulla Qodiriyning “O‘tgan kunlar” romanining yaratilish tarixi, syujeti, kompozitsion qurilishi, obrazlar tizimi hamda unda aks etgan ijtimoiy-siyosiy muammolar yoritiladi. Roman qahramonlari misolida XIX asr Turkiston jamiyatidagi murakkab jarayonlar, ayniqsa, oila, nikoh, ayollar taqdiri va yangilanish

203

g'oyalari chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, asarning badiiy xususiyatlari va bugungi kundagi ahamiyati ham ilmiy asosda ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: roman, realizm, sevgi, fojiviy taqdir, ijtimoiy muammolar, ayollar taqdiri, ko'p xotinlilik, o'zbek adabiyoti.

Аннотация. В данной статье рассматриваются история создания, сюжет, композиционная структура, система образов и социально-политические проблемы, отражённые в романе Абдуллы Кадыри «О'tgan kunlar». На примере персонажей романа глубоко анализируются сложные процессы общества Туркестана XIX века, особенно вопросы семьи, брака, судьбы женщин и идеи обновления. Также на научной основе рассматриваются художественные особенности произведения и его значение в современности.

Ключевые слова: роман, реализм, любовь, трагическая судьба, социальные проблемы, судьба женщин, многожёнство, узбекская литература.

O'zbek adabiyotida roman janrining shakllanishi bevosita Abdulla Qodiriy ijodi bilan bog'liq. Uning "O'tgan kunlar" romani nafaqat birinchi realistik o'zbek romani, balki milliy adabiyot taraqqiyotida yangi bosqichni boshlab bergan asar hisoblanadi. Asar ilk bor 1922–1926-yillar oralig'ida yozilgan bo'lib, unda XIX asrning ikkinchi yarmidagi Turkiston hayoti badiiy aks ettiriladi.

Roman yaratilgan davr ham alohida ahamiyatga ega. Bu paytda jadidchilik harakati kuchayib, jamiyatni isloh qilish, eski qarashlardan voz kechish g'oyalari ilgari surilayotgan edi. "O'tgan kunlar" romani orqali muallif nafaqat tarixiy voqealarni aks ettiradi, balki insoniy tuyg'ular, sevgi, sadoqat, xiyonat va fojiviy taqdirlarni ham chuqur ochib beradi.

"O'tgan kunlar" romani murakkab va keng qamrovli syujetga ega. Asarda voqealar asosan Toshkent va Marg'ilon atrofida kechadi. Bosh qahramon Otabek savdogar oilasidan chiqqan, zamonaviy fikrlovchi yigit sifatida tasvirlanadi. U Marg'ilonga safar

qilib, u yerda Kumush bilan tanishadi va uni sevib qoladi. Kumush ham pokiza va sadoqatli qiz bo'lib, ular o'zaro muhabbat asosida turmush quradilar. Biroq voqealar shu yerda tugamaydi. Otabekning ota-onasi, ayniqsa onasi, an'anaviy qarashlarga amal qilib, uni yana bir qiz — Zaynabga uylantiradi. Shu bilan romanda asosiy dramatik chiziq boshlanadi. Ikki ayol o'rtasidagi munosabat asta-sekin keskinlashadi. Oiladagi kelishmovchiliklar kuchayib boradi. Vaqt o'tishi bilan Zaynabning rashki fojiali oqibatga olib keladi: u Kumushni zaharlaydi. Kumushning o'limi romanning eng og'ir nuqtalaridan biridir. Bu voqea Otabekning hayotini butunlay izdan chiqaradi. Shundan keyin Otabek hayotdan soviy boshlaydi. Asar oxirida u ham fojiviy tarzda halok bo'ladi. Shu tariqa muallif sevgi va hayot fojiaga aylangan taqdirni ko'rsatadi.

Romanda bir nechta dolzarb masalalar ko'tarilgan:

Asarda ko'p xotinlilik oilaviy baxtsizlikka olib keluvchi omil sifatida ko'rsatiladi. Otabekning ikki ayol o'rtasida qolishi fojiaga sabab bo'ladi. Kumush va Zaynab obrazlari orqali ayollarning jamiyatdagi o'rni, ularning huquqlari cheklanganligi ko'rsatiladi. Asarda o'sha davrdagi ichki nizolar, boshqaruvdagi kamchiliklar ham tasvirlanadi.

“O'tgan kunlar” romanida realizm uslubi ustun. Muallif voqealarni hayotiy va ishonarli tarzda tasvirlaydi. Til sodda, ravon va obrazli. Dialoglar orqali qahramonlarning xarakteri ochiladi. Psixologik tasvirlar chuqur berilgan. Ayniqsa, Kumushning o'limi sahnalari katta dramatik ta'sirga ega. Muallif tabiat tasvirlaridan ham samarali foydalanib, voqealarning ruhiy fonini kuchaytiradi.

Abdulla Qodiriyning “O'tgan kunlar” romani o'zbek adabiyotining eng yirik yutuqlaridan biridir. Asarda tarixiy haqiqat, insoniy tuyg'ular va ijtimoiy muammolar uyg'un holda tasvirlangan. Roman o'quvchini chuqur o'yg'a soladi va inson hayotidagi eng muhim qadriyatlar — sevgi, sadoqat va erkinlik haqida fikr yuritishga undaydi. Shu sababli bu asar o'zbek adabiyotining nodir namunasi sifatida har doim qadrlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Qodiriy A. “O‘tgan kunlar”, Toshkent, G’. G’ulom nashr.,1992.
2. Karimov B. “Abdulla Qodiriy”. – T.:“Fan”.2006.
3. Abdulla Qodiriy. O‘tgan kunlar. O‘zbeklar turmushidan tarixiy ro‘mon. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2011. – B. 40.